

Nərgiz Aslan qızı Rzayeva
Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Akademiyası
dissertant
E-mail: nargiz_rzayeva@hotmail.com
ORCID ID: 0000-0002-1288-5710

1980-Cİ İLLƏR AZƏRBAYCAN DƏZGAH HEYKƏLTƏRƏŞLİYİNDƏ MİLLİ ƏNƏNƏLƏRİN TƏZAHÜRÜ

Xülasə: 1980-ci illər Azərbaycan dəzgah heykəltərəşliyində yaradıcılıqlarında müasirliyə meyliliklə yanaşı milli ənənələrə sadıqlıq nümayiş etdirən heykəltərəşlərimiz də az deyil. Akif Əsgərovun “Şitil əkənlər” (1980), Ömər Eldarovun “Dirijor Niyazi” (1983), Tokay Məmmədovun “Şövkət Məmmədova” (1983), Mirəli Mirqasımovun “Qız portreti” (1983), Zakir Əhmədovun “Qələbə” (1984), İbrahim Zeynalovun “Rəşid Behbudov” (1985), Ağahüseyn Hüseynovun “Çapçı Saleh” (1986), Fuad Salayevin “Qarabağlı Məmməd” (1987), “Şah İsmayıl Xətai” (1988), Nəriman Məmmədovun “Xan çoban” (1989) və b. əsərləri məhz bu qəbildəndir.

Açar sözlər: Azərbaycan heykəltərəşliyi, milli ənənələr, 1980-ci illər, təsviri sənət.

1980-ci illər Azərbaycan heykəltərəşliyi sahəsində kifayət qədər tanınmış heykəltərəş fəaliyyət göstərsə də onların arasında yaradıcılıqlarında ənənə və müasirliyin sintezini əks etdirənlər bir o qədər də çox deyil. Ömər Eldarov, Tokay Məmmədov, Mirəli Mirqasımov, Akif Əsgərov, İbrahim Zeynalov, Fuad Salayev, Teymur Rüstəmov, Əhməd Bədəlov, Zakir Əhmədov, Ağahüseyn Hüseynov, Nəriman Məmmədov və digərlərinin yaradıcılığı bu mənada xüsusilə seçilir.

“Yuxarıda adları çəkilən çoxsaylı müəlliflərin əsərlərindəki müasirlik duyğusu ilk növbədə özünü ənənəvi mövzulara yeni və özünəməxsus münasibətdə göstərməkdədir. Plastikanın bədii ifadə potensialının yeni imkanlarının qabarıq göstərilməsi bu əsərlərin özünəməxsusluğunu şərtləndirmişdir” (2, s.120).

Qeyd edək ki, adları vurğulanan heykəltərəşlər içərisində yaradıcılıqlarında müasirliyə meyliliklə yanaşı milli ənənələrə sadıqlıq da qabarıq formada özünü nümayiş etdirir. Akif Əsgərovun “Şitil əkənlər” (1980), Ömər Eldarovun “Dirijor Niyazi” (1983), “Heydər Əliyevin portreti” (1985), “Elegiya” (1988-1989), Tokay Məmmədovun “Şövkət Məmmədova” (1983), Mirəli Mirqasımovun “Qız portreti” (1983), “Cəfər Cəbbarlıının portreti” (1987), Zakir Əhmədovun “Qələbə” (1984), “Yağış” (1985), Teymur Rüstəmovun “İki nəfər” (1985), İbrahim Zeynalovun “Rəşid Behbudov” (1985), Ağahüseyn Hüseynovun “Çapçı Saleh” (1986), Zakir Mehdiyevin “Şair” (1987), Fuad Salayevin “Qarabağlı Məmməd” (1987), “Şah İsmayıl Xətai” (1988), Əhməd Bədəlov və Teymur Rüstəmovun “Hacı Zeynalabdin Tağıyev”

(1989), Nəriman Məmmədovun “Xan çoban” (1989) və b. əsərləri məhz bu qəbiləndir.

Akif Əsgərovun “Şitil əkənlər” (1980) əsərində görmək mümkündür. Özünün maraqlı bədii həlli ilə seçilən kompozisiyada qarşı-qarşıya dayanmış iki gənc qızın şitil əkmə anı bədii görüntüyə gətirilib. Hər iki obrazın ifadəli rakursu və siluet incəliyi müəllif tərəfindən yüksək ustalıqla icra edilmişdir.

Akif Əsgərov. “Şitil əkənlər”. 1980.

“Qeyd etmək lazımdır ki, tişə ustalarımızın milli köklərə tapınmalarında 1986 və 1988-ci illərdə Bakıda keçirilən daş üzrə Beynəlxalq simpoziumun da müsbət təsiri olmuşdur. Sənətkarlıq mübadiləsinə çevrilən belə toplantılarda daşın material kimi istifadəsi onun iştirakçılarına, sadə olduğu qədər mürəkkəb olan daşın bədii-texniki xüsusiyyətlərini yadda qalan məna-məzmun daşıyıcılığına çevirməyə imkan vermişdir” (2, s.121).

Dövrün görkəmli heykəltəraşı akademik Ömər Eldarovun 1980-ci illərə təsadüf edən yaradıcılığı olduqca məhsuldar olmuşdur. Bunu görkəmli tişə ustasının həmin dövrdə yaratdığı dəzgah heykəltəraşlığı əsərlərinin kifayət qədər zəngin olması da təsdiq edir. “Dirijor Niyazi” (1983), “Heydər Əliyevin portreti” (1985), “Elegiya” (1988-1989), “Qadın portreti” (1989) və s. əsərləri qeyd etmək olar. Ərsəyə gətirdiyi heykəl nümunələrində daş plastikasının bütün imkanlarından yüksək ustalıqla istifadə etməklə obrazlılığa və bədii-psixoloji tutuma nail ola bilmişdir. Daha geniş mənada ifadə etsək, tişə ustasının qəlbi yaradıcılıq şövqü ilə vuran dirijorun özünə qapanmış təqdimatında “Dirijor Niyazi”, Azərbaycan xalqının Ümummilli lideri Heydər Əliyevin qətiyyətli görkəmində (“Heydər Əliyevin portreti”), görkəmli oftalmoloq Zərifə xanım Əliyevanın şəfqətə bələnmiş bədii obrazında (“Elegiya”), xəyallara dalmış romantik ovqatlı zərif qadının bədii təqdimatında (“Qadın portreti”) yuxarıda qeyd etdiyimiz bədii məziyyətləri müşahidə etmək mümkündür.

1980-ci illərdə Azərbaycan dəzgah heykəltəraşlığı sahəsində özünəməxsus və olduqca maraqlı əsərlər yaradan heykəltəraşlardan biri də Xalq rəssamı Tokay Məmmədov olmuşdur. Onun yaradıcılığı mövzu və janr müxtəlifliyi ilə seçilsə də daha çox görkəmli şəxsiyyətlərin portretlərinin müəllifi kimi yadda qalmışdır. Tokay Məmmədov portret janrında yaratdığı əsərlərdə qəhrəmanlarının zahiri və daxili aləmin təzahürü baxımdan realistlik surətlərini yaratmaqla yanaşı, həmin obrazlara istifadə etdiyi materialların bədii-texnoloji xüsusiyyətlərindən qaynaqlanan və bir-birindən fərqlənən plastik tutum verə bilmişdir. Bu mənada tişə ustasının 1983-cü ildə yaratdığı “Şövkət Məmmədova”ya həsr olunmuş portreti xüsusilə qeyd etmək olar. Heykəltəraşın müəllifi olduğu bu portret onun bu sahədə bir daha özünün yüksək yaradıcılıq potensialına malik olduğunu ifadə etmişdir.

1980-ci illər dəzgah heykəltəraşlığında fəaliyyət göstərən digər nümayəndələrində yaradıcılıqlarında plastikanın təsirliliyini nümayiş etdirən ifadə müxtəlifliyini duymaq mümkündür. Bu cür əsərlərdə bədii plastik tutum obrazların əks etdirdiyi müxtəlif fərdi yaşantıların açımına yönəlmişdir. Odur ki, 1980-ci illərdə özündə milli ənənələri əks etdirən Azərbaycan dəzgah heykəltəraşlığı nümunələri bədii ifadə baxımından axtarışlarla zəngindir. Qeyd etdiklərimizi həmin dövrdə yaradılan müxtəlif mövzulu əsərlər də təsdiqləyir. Mirəli Mirqasımovun “Qız portreti” (1983) və “Cəfər Cabbarlının portreti” (1987) əsərlərində plastikanın müxtəlif forma-biçim çalarları vermək bacarığı qabarıq formada hiss olunur.

Zakir Əhmədovun “Qələbə” (1984) və “Yağış” (1985) əsərlərində isə maraqlı forma-biçimi ilə diqqət çəkir. Heykəltəraş bu kompozisiyalarda tərəvətli gəncliyini düşmənlə mübarizədə keçirən qalib ailənin ömrünün bahar, o cümlədən bir çətir altında özlərini yağışdan qoruyan və ömrünün payız çağını yaşayan qəhrəmanlarını yadda qalan görkəmdə bədiiləşdirməyə nail olmuşdur.

Teymur Rüstəmovun “İki nəfər” (1985), İbrahim Zeynalovun “Rəşid Behbudov” (1985), Ağahüseyn Hüseynovun “Çapçı Saleh” (1986) və Zakir Mehdiyev “Şair” (1987) kimi özündə milli ovqat daşıyan plastika nümunələrində də dəzgah heykəltəraşlığına xas bədii-estetik dəyərlərin, forma-biçim lakonikliyinə və bədii ümumiləşdirmələr aydın görünür.

Yaradıcılığında milli ənənə və motivlərə üstünlük verən heykəltəraşlardan biri də Xalq rəssamı Fuad Salayevdir. Əsərlərinin əsas qayəsinin fəlsəfi tutum təşkil etsə də Fuad Salayevin yaradıcılığında sadə əmək adamlarının obrazlarına da müəyyən yer verilmişdir. Bu mənada görkəmli heykəltəraşın milli ruha bələnmiş və kiçikölçülü qranit postament üzərində qurulmuş “Qarabağlı Məmməd” (1987) portretini göstərə bilərik. *“Portretdə plastikadan peşəkarlıqla istifadə edilərək, axınlı xətlərlə, incəlikləri də ön plana çəkməklə, qabartmaqla və həssaslıqla, detallı, aydın, oxunaqlı ifadə vasitələri ilə yaradılmışdır. Portret heykəldə zəhmət adamının dərisini axınlı, hamar təsvir edən heykəltəraş onun üzünün müəyyən hissələrini, saçlarını qeyri-hamar işləmişdir. Heykəldə fakturanın bu cür oynaqılığı, dəyişkənliliyi ilə yaradılan formalar əsərin obrazını daha da canlı edir”* (1, s. 45).

1980-ci illər Azərbaycan heykəltəraşlığında milli ənənələrə sadiqliyini nümayiş etdirən görkəmli tişə ustaları arasında Əhməd Bədəlov, Teymur Rüstəmov və Nəriman Məmmədovun da adı xüsusilə vurğulanmalıdır. Onların əsərlərində əksini tapmış obrazların səciyyəvi cəhətlərinin daha qabarıq ifadə olunması hər bir heykəl müəllifinin bədii yaradıcılıq axtarışlarının uğurlu nəticəsinin əyani göstəricisidir. Əhməd Bədəlov və Teymur Rüstəmovun birgə müəlliflik etdiyi “H.Z. Tağıyevin portreti” (1989) və Nəriman Məmmədovun “Xan çoban” (1989) əsərləri məhz bu qəbildəndir. Əlində çomaq və başında qoç təsvir edilmiş çobanın plastik fiqurunun bədii həlli bütünlüklə milli ruhda ifadə olunmuşdur.

Nəriman Məmmədov. “Xan çoban”. 1989.

Nəticə etibarilə qeyd edək ki, 1980-ci illər Azərbaycan dəzgah heykəltəraşlığının görkəmli nümayəndələrinin müxtəlif mövzu və forma-biçimli heykəllərinin bədii təqdimatında, yapma texnikasının ümumi tutumunda milli ənənələrlə səsleşən ifadə kifayət qədər görünəndir. Əksər hallarda şərti-dekorativliyi ilə seçilən bu əsərlər özünün daşıdığı məna-məzmun yükünə görə onu seyr edən tamaşaçını duyğulandırır. Məhz bu səbəbdəndir ki, həmin əsərlər müəyyən mənada özündə milli-mənəvi dəyərlərimizi əks etdirərək əbədiyyət qazanmışlar.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Ələkbərov E. Heykəltəraş Fuad Salayevin yaradıcılığı. Sənətsünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiya. Bakı, 2016. 126 s.
2. Əliyev Z. XX əsr Azərbaycan heykəltəraşlığının inkişaf mərhələləri. Dərs vəsaiti. Bakı, 2016. 200 s.
3. Kərimov K., Əfəndiyev R., Rzayev N. Azərbaycan incəsənəti. Bakı, 1992. 344 s.
4. Qacar G. Ömər Eldarov. “Sərvət” toplusu. Bakı, 2013. 104 s.

Наргиз Аслановна Рзаева

ПРОЯВЛЕНИЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ ТРАДИЦИЙ В АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ СКУЛЬПТУРЕ 1980-Х ГГ.

Резюме: В азербайджанской скульптуре 1980-х годов немало скульпторов, проявивших в своих творениях верность национальным традициям наряду с тенденцией к современности. «Рассадники» Акифа Аскерова (1980), «Дирижер Ниязи» Омара Эльдарова (1983), «Шавкат Мамедова» Токая Мамедова (1983), «Портрет девушки» Мирали Миргасимова (1983), «Победа» Закира Ахмедова (1984). «Рашид Бейбутов» Ибрагима Зейналова (1985), «Чапчи Салех» Агагусейна Гусейнова (1986), «Карабахлы Мамед» Фуада Салаева (1987), «Шах Исмаил Хатаи» (1988), «Хан Чобан» Наримана Мамедова (1989) и другие. его работы именно такие.

Ключевые слова: азербайджанская скульптура, национальные традиции, 1980-е годы, изобразительное искусство.

Nargiz Aslan gizi Rzaeva

1980s in Azerbaijan sculpture manifestation of National traditions

Summary: In the Azerbaijani sculpture of the 1980s, there are not a few sculptors who showed loyalty to national traditions along with a tendency to modernity in their creations. Akif Askerov's "Seedling Planters" (1980), Omar Eldarov's "Conductor Niyazi" (1983), Tokay Mammadov's "Shavkat Mammadova" (1983), Mirali Mirgasimov's "Portrait of a Girl" (1983), Zakir Ahmadov's "Victory" (1984), Ibrahim Zeynalov's "Rashid Behbudov" (1985), Agahuseyn Huseynov's "Chapchi Saleh" (1986), Fuad Salayev's "Garabaghli Mammad" (1987), "Shah Ismayil Khatai" (1988), Nariman Mammadov's "Khan Choban" (1989) and others. his works are exactly like this.

Keywords: Azerbaijani sculpture, national traditions, 1980s, fine art.

Məqalənin redaksiyaya daxil olma tarixi: 19.09.2023